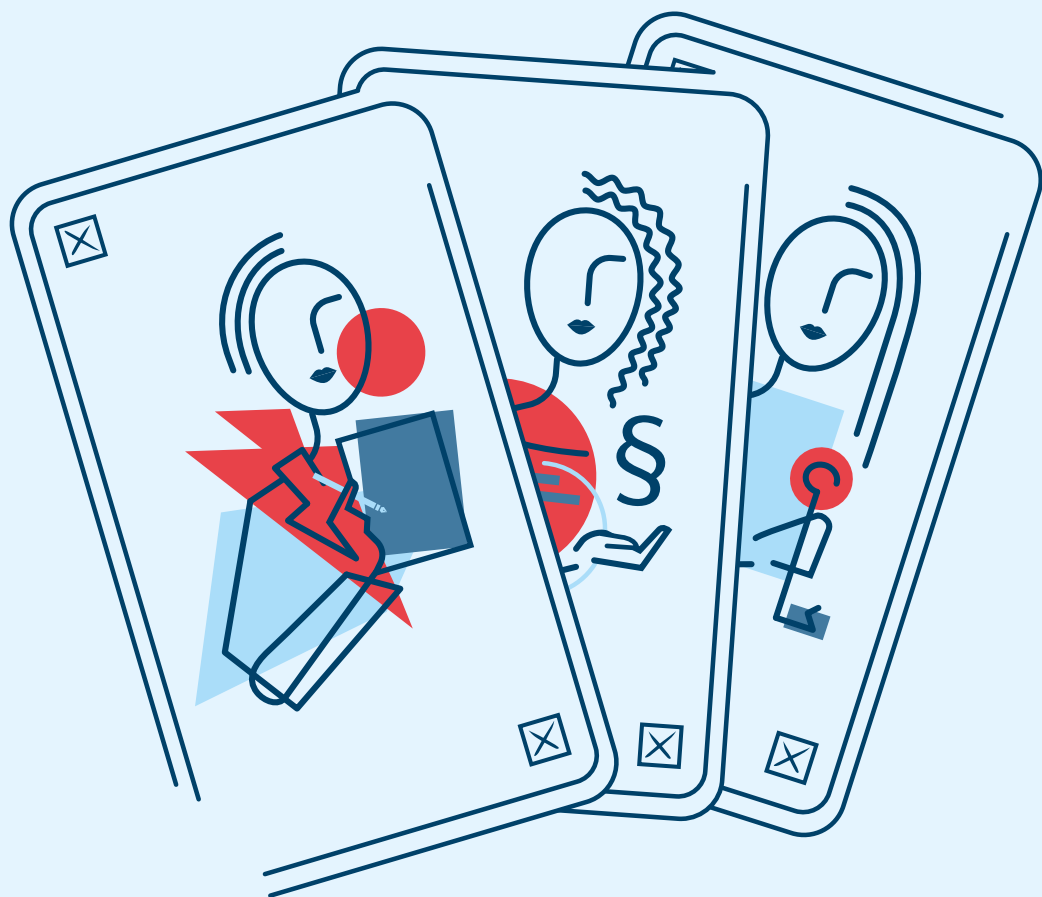

Kobiety w polityce

Sfera publiczna

pod redakcją Moniki Banaś

KOBIETY
W POLITYCE
SFERA PUBLICZNA

seria pod redakcją
Moniki Banaś

3

Rada naukowa:

Prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz, Uniwersytet w Białymstoku

Dr hab. Adam Nobis, prof. UW, Uniwersytet Wrocławski

Prof. dr hab. Tadeusz Paleczny, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr hab. Halina Rusek, Uniwersytet Śląski

KOBIETY W POLITYCE SFERA PUBLICZNA

pod redakcją Moniki Banaś

Kraków 2020

Copyright by individual authors, 2020

Recenzenci

Prof. dr hab. Ryszard Czarny

Dr hab. Krystyna Leszczyńska, prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Kusak

Skład i łamanie

Stanisław Tuchołka • panbook.pl

Projekt okładki

Katarzyna Stelmachowska

Publikacja sfinansowana przez Instytut Studiów Międzykulturowych

Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

oraz Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Społecznego

i Dialogu Międzykulturowego COOPERANTIS

Publikację wydano w dwóch wersjach: papierowej i elektronicznej

Pierwotna jest wersja drukowana

ISBN 978-83-8138-341-7 (druk)

ISBN 978-83-8138-342-4 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381383424>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

<https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

O potrzebie działania	7
Dariusz Juruś	
Etyka troski jako feministyczna krytyka kantyizmu, utylitaryzmu i liberalizmu	13
Emil Orzechowski	
„Sarmatia’s daughter grand!”	31
Anna Citkowska-Kimla	
Jak być skuteczną w świecie polityki? Życie i działalność Róży von Thun	59
Eliza Nowacka	
Kobiety w polskim parlamencie po roku 1989	77
Joanna Aleksandra Radowicz	
Kobiety w polityce brytyjskiej	91
Violetta Gul-Rechlewicz	
Sytuacja kobiet ze środowisk uchodźczych oraz imigracyjnych w Niderlandach	113

Ewa Bujwid-Kurek	
<i>Who is who</i> – kobiety w roli piastujących najwyższe funkcje w państwach południowo-wschodnich	137
Joanna Wardęga	
Peng Liyuan na tle innych pierwszych dam w dyplomacji publicznej Chin	157
Ewa Kamińska	
Kobiety wobec polityki – polityka wobec kobiet: rola i pozycja kobiet w społeczeństwie Japonii od okresu Meiji do współczesności	179
Renata Hołda	
Cesarzowa Elżbieta (Sisi). Kobieta obok polityki?	207
Monika Banaś	
Kulturowy potencjał femipolityki na przykładzie Irlandii przełomu XX i XXI wieku	233
Bibliografia	257
Indeks osobowy	287
Women in Politics. The Public Sphere	295

Eliza Nowacka¹

Spółeczna Akademia Nauk w Warszawie

KOBIETY W POLSKIM PARLAMENCIE PO ROKU 1989

Wstęp

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego w Polsce ludność naszego kraju w 51,5%² złożona jest z kobiet. Ich interesy reprezentuje w parlamencie około 26%³ kobiet. Przy założeniu, że w państwie demokratycznym istotne jest to, żeby parlament w jak najpełniejszym stopniu odzwierciedlał społeczeństwo, w Polsce mamy do czynienia z niedoreprezentowaniem kobiet. Zjawisko to wydaje się jeszcze bardziej wyraźne, jeśli analizie podda się stanowiska, jakie w parlamencie powierzane są kobietom.

„Niedostateczna reprezentacja kobiet stanowi poważny deficyt demokratyczny, który podważa zasadność współczesnego ideału demokratycznego”⁴ i powoduje, że w debacie publicznej rzadziej pojawiają się tematy istotne dla tej grupy społecznej. Zbyt mała reprezentacja kobiet w parlamencie powoduje, że brak jest w nim reprezentacji tzw. przeciętnych kobiet, a to może sprawiać, że tematy dotyczące większości społeczeństwa nie będą podejmowane w dostatecznym stopniu.

¹ Dr; ORCID: 0000-0002-9860-9281; enowacka@san.edu.pl.

² Stan na koniec czerwca 2019 roku – *Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym (stan w dniu 30.06.2019)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stand-i-struktura-w-przekroju-terytorialnym-stand-w-dniu-30-06-2019,6,26.html> (12.12.2019).

³ Liczba parlamentarzystek wynosi sto czterdzieści dziewięć (łącznie w Sejmie i Senacie); stan na 12 grudnia 2019 roku.

⁴ *Women in Politics*, <https://womenlobby.org/-Women-in-Politics-507-?lang=en> (12.12.2019).

Istotne jest zatem, aby inicjowane były działania mające na celu zwiększenie liczby kobiet w parlamencie. Działania te można zaobserwować zarówno na poziomie wprowadzanych w system wyborczy rozwiązań stosowanych, jak i w dobrowolnych zobowiązaniach partii politycznych oraz działalności organizacji pozarządowych.

Historia praw wyborczych kobiet w Polsce rozpoczyna się w 1918 roku, kiedy to na mocy dekretu z 28 listopada prawa wyborcze otrzymali obywatele polscy bez względu na płeć. W 1918 roku kobiety otrzymały zarówno czynne, jak i bierne prawa wyborcze. Zapis ten był wynikiem działań organizacji kobiecych, między innymi istniejącego od 1905 roku Polskiego Stowarzyszenia Równouprawnienia Kobiet. Pierwsze parlamentarzystki pojawiły się w 1919 roku; w ławach parlamentarnych Sejmu Ustawodawczego zasiadało łącznie osiem posłanek, a w kolejnych kadencjach 1922–1928 liczba ta wzrosła do dziewięciu. Ogółem w czasie dwudziestolecia międzywojennego odsetek kobiet w parlamencie wynosił około 2%⁵.

W pierwszych kadencjach parlamentu po 1989 roku liczba posłanek wahała się pomiędzy 10 a 20%. Przełom można zaobserwować po wprowadzeniu do systemu wyborczego zapisu o parytetach. Na mocy kodeksu wyborczego z 2011 roku do systemu wyborczego wprowadzono obowiązek zgłaszania na listach w wyborach do Sejmu minimalnej liczby kobiet; liczba ta ustalona została na poziomie co najmniej 35% i dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn⁶. Od momentu wprowadzenia tego zapisu można zaobserwować wyraźny wzrost liczby kobiet nie tylko na listach wyborczych, lecz także w ławach sejmowych⁷.

Realizacja biernego prawa wyborczego do parlamentu przez kobiety

Z kadencji na kadencję zwiększa się liczba kobiet kandydujących do parlamentu. Porównując ostatnie wybory parlamentarne, należy zauważyć, że

⁵ E. Lisowska, *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*, Warszawa 2010, s. 211.

⁶ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 21, poz. 112.

⁷ Mechanizm ustalenia parytetu na poziomie 35% przedstawicieli danej płci na liście wyborczej to tylko jedna z możliwości, które można zastosować w proporcjonalnym systemie wyborczym.

o ile w roku 2007 na listach wyborczych w wyborach do Sejmu znalazło się 23% kobiet, o tyle w kolejnych dwóch elekcjach – w latach 2011 oraz 2015 – około 43% kandydatów stanowiły kobiety, a w roku 2019 odsetek kobiet kandydujących do polskiego Sejmu zwiększył się do 46%⁸.

Inaczej sytuacja przedstawia się w Senacie, w którym obowiązuje system wyborów większościowych, a od roku 2011 wybory te odbywają się w jednomandatowych okręgach wyborczych. Sytuacja taka powoduje mniejszy dostęp kobiet do kandydowania. W roku 2011 i 2015 wśród kandydatów do Senatu znalazło się tylko 14% kobiet. W roku 2015 w pięćdziesięciu siedmiu ze stu okręgów wyborczych nie kandydowała żadna kobieta⁹.

W wyborach do Senatu w 2019 roku sytuacja była jeszcze bardziej niekorzystna: w sześćdziesięciu pięciu okręgach wyborczych nie kandydowała żadna kobieta. Tylko w jednym okręgu wyborczym sytuacja była odwrotna. W 54 Okręgu Wyborczym do Senatu na liście kandydatów znalazły się trzy kandydaty – trzy kobiety¹⁰.

Liczba kobiet w parlamencie

W 2019 roku w parlamencie polskim zwiększyła się liczba kobiet sprawujących mandat zarówno w pierwszej, jak i drugiej izbie parlamentu. Do Sejmu IX kadencji zostały wybrane sto trzydzieści dwie kobiety i trzystu dwudziestu ośmiu mężczyzn¹¹, co oznacza 28,6% mandatów posła dla kobiet. Tabela 1 obrazuje liczbę kobiet w Sejmie w podziale na poszczególne kadencje.

⁸ Dane na podstawie <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/> (12.12.2019).

⁹ A. Chelstowska [et al.], *Udział kobiet w wyborach parlamentarnych w 2015 roku. Wyniki monitoringu Obserwatorium Równości Płci*, Warszawa 2015, s. 10, https://pl.boell.org/sites/default/files/udzial_kobiet_wybory_parlamentare_2015_isp_hbs.pdf (12.12.2019).

¹⁰ Dane na podstawie *Wyszukiwarka kandydatów*, <https://wybory.gov.pl/sejm-senat2019/pl/kandydaci> (22.11.2019).

¹¹ *Dane o posłach wg stanu na dzień wyborów*, http://sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/page.xsp?poslowie_poczatek_kad (22.11.2019).

Tabela 1. Liczba kobiet w Sejmie¹²

Kadencja	Lata	Liczba i udział procentowy kobiet w Sejmie
I	1991–1993	44 kobiety (9,56%)
II	1993–1997	60 kobiet (13%)
III	1997–2001	60 kobiet (13%)
IV	2001–2005	93 kobiety (20,2%)
V	2005–2007	94 kobiety (20,4%)
VI	2007–2011	94 kobiety (20,4%)
VII	2011–2015	110 kobiet (21,17%)
VIII	2015–2019	125 kobiet (23,9%)
IX	2019–obecnie	132 kobiety (28,6%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych na sejm.gov.pl (dostęp 9.12.2019).

Na uwagę zasługuje wyraźny wzrost liczby posłanek po 2011 roku. Wzrost ten jest spowodowany wprowadzeniem do kodeksu wyborczego kwoty płci.

W Sejmie IX kadencji pracuje największy odsetek kobiet w dotychczasowej historii prawa wyborczego kobiet w Polsce. Jak wynika z tabeli 2, różne są jednak proporcje płci posłów w różnych partiach. Uprawnione wydaje się przy tym stwierdzenie, że liczba reprezentantek poszczególnych partii wyraźnie wskazuje na ideologiczne zabarwienie ugrupowania. Liczba kobiet jest mniejsza w partiach o ideologii konserwatywnej.

Do Senatu X kadencji zostały wybrane dwadzieścia cztery kobiety¹³. Zestawiając ten wynik z faktem, że kobiety kandydowały tylko w trzydziestu pięciu okręgach wyborczych, należy zauważyć bardzo wysoką (ponad 68%) skuteczność kandydowania kobiet do drugiej izby parlamentu.

¹² Dane według stanu na dzień wyborów.

¹³ Dane na podstawie *Sylwetki*, <https://www.senat.gov.pl/sklad/senatorowie/> (22.11.2019).

Tabela 2. Liczba posłanek IX kadencji Sejmu RP z podziałem na komitety wyborcze¹⁴

Komitety wyborczy	Liczba mandatów	Liczba posłanek	Odsetek kobiet wśród posłów
Prawo i Sprawiedliwość	235	56	23,8%
Koalicja Obywatelska	134	50	37%
Sojusz Lewicy Demokratycznej	49	21	42%
Polskie Stronnictwo Ludowe	30	5	16%
Konfederacja Wolność i Niepodległość	11	0	0
Mniejszość Niemiecka	1	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/page.xsp/poslowie_poczatek_kad (9.12.2019).

Tabela 3. Liczba kobiet w Senacie w poszczególnych kadencjach

Kadencja	Lata	Liczba kobiet
I	1989–1991	6
II	1991–1993	8
III	1993–1997	13
IV	1997–2001	12
V	2001–2005	23
VI	2005–2007	13
VII	2007–2011	8
VIII	2011–2015	13
IX	2015–2019	14
X	2019–obecnie	24

Źródło: opracowanie własne na podstawie *XX-lecie odrodzonego Senatu w liczbach*, Warszawa 2010; <https://www.senat.gov.pl/o-senacie/statystyki/> (12.12.2019).

¹⁴ Dane według stanu na dzień wyborów.

Aktywność kobiet w parlamencie

Kobiety w prezydium Sejmu

Jeśli chodzi o obieralność na stanowisko marszałka sejmu, kobiety należą do zdecydowanej mniejszości: od I do IX kadencji Sejmu funkcję tę pełniło piętnaście osób, z których jedynie trzy to kobiety: Ewa Kopacz (VII kadencja), Małgorzata Kidawa-Bońska (VII kadencja) oraz Elżbieta Witek (VIII i IX kadencja). Należy zwrócić jednak uwagę, że łączny czas, w którym kobiety pełniły funkcję marszałka Sejmu, to czterdzieści sześć miesięcy, niecałe cztery lata¹⁵, czyli niepełna kadencja Sejmu.

W IX kadencji Sejmu RP połowę miejsc w prezydium zajmują kobiety. W sześciuosobowym prezydium Sejmu znajdują się trzy kobiety: Elżbieta Witek (PiS), Małgorzata Gosiewska (PiS) i Małgorzata Kidawa-Błońska (PO). Pod koniec VIII kadencji Sejmu RP sytuacja była jeszcze bardziej korzystna dla kobiet, bowiem wśród sześciu osób zasiadających w prezydium Sejmu cztery to kobiety.

W Senacie po 1989 roku funkcję marszałka powierzono ośmiu osobom, w tym jednej osobie trzykrotnie. Pomiędzy I a X kadencją Senatu tylko jedna kobieta pełniła funkcję marszałka – była to Alicja Grześkowiak (IV kadencja). W Senacie X kadencji w pięciosobowym prezydium zasiada jedna kobieta – senator Gabriela Morawska-Stanecka.

Uczestnictwo kobiet w komisjach parlamentarnych

Analizując udział kobiet w komisjach sejmowych, należy zauważyć, że w IX kadencji Sejmu powstało dwadzieścia dziewięć komisji stałych, przy czym kobiety przewodniczą sześciu, co stanowi około 20% komisji. Uwagę zwraca fakt, że w prezydiach ośmiu komisji sejmowych nie zasiada żadna kobieta. Tylko w jednej komisji sejmowej sytuacja jest odwrotna. Jest to Komisja Polityki Społecznej i Rodziny, w której całe prezydium obsadzone jest przez kobiety¹⁶.

Nieco inaczej sytuacja przedstawia się w Senacie X kadencji. Powstało w nim szesnaście komisji stałych, przy czym kobiety znajdują się

¹⁵ Stan na grudzień 2019 roku.

¹⁶ Dane na podstawie https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/agent.xsp?symbol=KOMISJE_STALE&Nrkadencji=9 (13.12.2019).

w prezydiach ośmiu, czyli w połowie; jednocześnie w Senacie X kadencji nie ma komisji, w której prezydium złożone jest z samych kobiet. Kobiety przewodniczą dwóm komisjom, co stanowi około 12% komisji. Jeśli zestawzić ten wynik z faktem, że w X kadencji Senatu znajduje się 24% kobiet, widoczne staje się niedowartościowanie kobiet.

Dziedziny, którymi zajmują się kobiety w parlamencie

Analizując udział kobiet w komisjach sejmowych, można zaobserwować, które dziedziny leżą w granicach szczególnego zainteresowania kobiet i które powszechnie uznaje się za domenę kobiet. W Sejmie IX kadencji należy wskazać Komisję Edukacji Nauki i Młodzieży, w której osiemnastu z trzydziestu ośmiu członków stanowią kobiety; podobna sytuacja jest również w Komisji Kultury i Środków Przekazu, gdzie na trzydziestu członków komisji czternaście to kobiety, oraz w Komisji Polityki Senioralnej, w której ośmiu z siedemnastu członków jest kobietami. Wyjątkowa sytuacja, w której większość członków to kobiety, występuje w dwóch komisjach: Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (wśród trzydziestu pięciu członków są dwadzieścia cztery kobiety) oraz Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej (osiem kobiet na trzynastu członków). Są to dziedziny, które tradycyjnie leżą w gestii posłanek – w Sejmie VIII kadencji proporcje kobiet i mężczyzn w tych komisjach były podobne. Jednocześnie należy zauważyć, że są komisje, a co za tym idzie dziedziny, które sytuują się poza obszarem zainteresowań kobiet. W Sejmie IX kadencji żadna posłanka nie jest członkiem Komisji ds. Służb Specjalnych, tylko jedna kobieta zasiada w Komisji Cyfryzacji, Innowacyjności i Nowoczesnych Technologii, a dwie – w Komisji ds. Kontroli Państwowej.

W Senacie X kadencji w dwóch komisjach kobiety mają przewagę liczebną. Największy odsetek kobiet zasiada w Komisji Zdrowia – spośród dziesięciu członków komisji siedem to kobiety; w Komisji Polityki Senioralnej i Społecznej pięciu na ośmiu członków to kobiety. Jednocześnie w pracach trzech komisji senackich nie uczestniczy żadna kobieta. Są to: Komisja Budżetu i Finansów Publicznych, Komisja Obrony Narodowej, Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi¹⁷.

¹⁷ Dane na podstawie <https://www.senat.gov.pl/prace/komisje-senackie/> (12.12.2019).

Parlamentarna Grupa Kobiet

Kobiety parlamentarzystki, mając na uwadze wagę tematów, które są wspólne z punktu widzenia uczestnictwa kobiet w życiu publicznym, tworzą w polskim parlamencie zespół skupiający osoby z różnych stron sceny politycznej. Od 1992 roku, z inicjatywy Barbary Labudy, w ramach prac w zespołach parlamentarnych istnieje Parlamentarna Grupa Kobiet. Zespół ten działa nieprzerwanie przez wszystkie kadencje parlamentu, skupiając przedstawicieli zarówno Sejmu, jak i Senatu¹⁸. Liczebność tej grupy waha się od kilkunastu do kilkudziesięciu osób. Kadencja rozpoczęta w 2019 roku jest pod tym względem wyjątkowa zarówno w odniesieniu do liczebności, jak i zróżnicowania członków. Parlamentarna Grupa Kobiet w 2019 roku złożona jest z osiemdziesięciu siedmiu parlamentarzystów, wśród których dwanaście stanowisk zajmują mężczyźni – jest to pierwszy przypadek, gdy do Parlamentarnej Grupy Kobiet dołączyli przedstawiciele drugiej płci. W celu Parlamentarnej Grupy Kobiet wpisana jest zarówno praca nad zagwarantowaniem kobietom równych szans w życiu publicznym i w miejscach pracy, jak i nad tematami ważnymi dla kobiet, takimi jak dostęp do cytologii, przemoc w rodzinie, świadome planowanie rodziny. Można więc uznać, że popularyzacja działalności kobiet zaowocowała zainteresowaniem tymi tematami także wśród mężczyzn.

Przyczyny małej liczby kobiet w parlamencie

Przyczyn niedoreprezentowania kobiet w parlamencie jest wiele. Opracowania dotyczące tej problematyki na pierwszy plan wysuwają stereotypy związane z wykonywaniem ról społecznych w społeczeństwie. Stereotypy te zakładają, że kobiety z uwagi na zaangażowanie w macierzyństwo mają mniej czasu niż mężczyźni, a co jest z tym powiązane – nie interesują się polityką¹⁹. Istotny dla rozważań na temat niskiego odsetka wybieranych kobiet

¹⁸ Więcej zob. E. Drewniak, *Wpływ kobiet na politykę państwa. Na przykładzie Polski i Hiszpanii*, Warszawa 2012, s. 17.

¹⁹ Więcej zob. E. Lisowska, *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn...*, s. 217; *Udział kobiet w życiu publicznym – Polska na tle innych krajów. Opinie i ekspertyzy OE-277*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2019, s. 32; *Women in Politics*, <https://womenlobby.org/-Women-in-Politics-507-?lang=en> (12.12.2019).

jest również stereotyp mówiący o tym, że świat polityki jest światem męskim, w połączeniu z kolejną przyczyną: brakiem pewności siebie zaobserwowanym wśród kobiet. Wszystko to powoduje, że kobiety – statystycznie rzecz ujmując – w kampanii wyborczej wypadają gorzej niż mężczyźni, a co za tym idzie – to mężczyźni przejmują więcej głosów wyborczych.

Autorzy badań wskazują także na trudności kobiet związane ze zdobywaniem pieniędzy na kampanie wyborcze, co zdecydowanie zmniejsza ich szanse na odniesienie sukcesu elekcyjnego²⁰.

Możliwość zwiększania liczby kobiet w parlamentach

Różne są sposoby zwiększania udziału kobiet w pracach parlamentarnych. Sposobów tych należy poszukiwać na różnych płaszczyznach. Jedną z nich są niewątpliwie odpowiednie zapisy w kodeksie wyborczym. Należy jednak wyraźnie oddzielić możliwości, jakie niesie ze sobą system proporcjonalny, stosowany w wyborach do Sejmu, od tych oferowanych przez system większościowy, który obowiązuje w wyborach do Senatu.

Wyraźny wzrost liczby kobiet w Sejmie obserwowany jest od 2011 roku, czyli od momentu, gdy w kodeksie wyborczym pojawił się zapis o minimalnej obowiązkowej kwocie kandydatów jednej płci na liście wyborczej. Mechanizm ten wydaje się jednak niewystarczający. Systemy wyborcze współczesnych państw dowodzą, że można zastosować dodatkowe rozwiązania w pracach parlamentu, które mogą przyczynić się do większego udziału kobiet. Za przykład mogą służyć modele w Hiszpanii i Słowenii, w których poza ustaleniem minimalnej liczby przedstawicieli danej płci na listach wyborczych określa się również, iż warunek taki nie dotyczy list partyjnych rozpatrywanych w ujęciu całego państwa, ale musi być spełniony w każdym okręgu wyborczym osobno²¹. Innym mechanizmem powodującym większą obecność kobiet w organach przedstawicielskich jest „mechanizm suwakowy”, czyli naprzemienne (pod względem płci) umieszczanie kandydatów na listach wyborczych. Mechanizm taki może być zapisany w prawie wyborczym – z takim ujęciem mamy do czynienia na przykład

²⁰ E. Lisowska, *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn...*, s. 217.

²¹ Więcej zob. P. Uziębło, *Parytety płci i kwoty na listach wyborczych – za i przeciw*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2010, 1, s. 47.

w Belgii. „Mechanizm suwakowy” może być także stosowany jako dobrowolne zobowiązanie partii – takie rozwiązanie stosują partie w Szwecji. Jeszcze inną możliwość zwiększenia „sukcesu wyborczego” kobiet daje obowiązek umieszczania odpowiedniego odsetka kobiet na pierwszych trzech miejscach list wyborczych. Obowiązek taki może być, podobnie jak „mechanizm suwakowy”, zastosowany na poziomie prawa wyborczego bądź dobrowolnego zobowiązania partii politycznych. Przykłady takich uregulowań można znaleźć w systemach wyborczych niektórych państw europejskich. W prawie konstytucyjnym Hiszpanii obowiązuje zasada, że na każdych pięć kandydatur minimum dwie należą do kobiet²². Dane zamieszczone w tabeli 4 obrazują zależność sukcesu wyborczego od miejsca zajmowanego na liście wyborczej.

Tabela 4. Zależność pomiędzy miejscem na liście wyborczej a sukcesem wyborczym. Wybory do Sejmu RP w roku 2019

Partia polityczna	Odsetek kobiet na liście	Odsetek kobiet na pierwszym miejscu na liście	Odsetek kobiet w Sejmie IX kadencji
PiS	39%	18%	23,8%
Koalicja Obywatelska	43%	34%	37%
PSL	41%	15%	16%
SLD	46,5%	34%	42%
Konfederacja Wolność i Niepodległość	40%	4,5%	0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z Państwowej Komisji Wyborczej, <https://wybory.gov.pl/> (12.12.2019).

Dane zawarte w tabeli wyraźnie potwierdzają zasadę, że im więcej kandydatek znajduje się na pierwszym miejscu list wyborczych, tym więcej posłanek reprezentuje partię w organie przedstawicielskim.

Istotne znaczenie dla wyniku wyborczego ma przy tym nie tylko liczba kandydatek zamieszczonych na pierwszym miejscu listy wyborczej, ale

²² A. Żukowski, *Partycypacja wyborcza kobiet – wyzwania i dylematy*, Toruń 2011, s. 28.

też liczba kobiet znajdujących się na pierwszych trzech miejscach tych list. W wyborach w 2019 roku dwa ugrupowania, które wprowadziły największy odsetek kobiet do Sejmu, wystawiły po pięćdziesiąt kobiet ze stu dwudziestu trzech tzw. miejsc biorących. Oznacza to około 41% kobiet na pierwszych trzech miejscach na listach wyborczych.

O ile w wyborach proporcjonalnych stosunkowo łatwo można wprowadzić mechanizmy zwiększające udział kobiet w wyborach, a nawet zwiększające ich szanse na odniesienie sukcesu wyborczego, o tyle w wyborach większościowych sytuacja jest zdecydowanie trudniejsza. Znane są jednak mechanizmy, które mogą skutkować zwiększeniem liczby kobiet na listach wyborczych, a także zwiększeniem reprezentacji kobiet w organach wybieranych w wyniku rozwiązań większościowych. Mechanizmy takie można zaobserwować na przykład we Francji, w której podczas stosowania elekcji większościowej istnieje jedynie zalecenie parytetu, ale z zastrzeżeniem sankcji finansowych w razie jego niezastosowania. Obniżana jest kwota subwencji partyjnej, jeżeli różnica w liczbie kandydatów między płciami jest większa niż 2%²³. Inne mechanizmy powodujące zmniejszenie niedoreprezentowania kobiet w parlamencie stosuje się w większościowym systemie Wielkiej Brytanii. Partia Pracy stosowała na przykład tzw. listy kobiece, czyli listy składające się z samych kandydatek, w „okręgach bezpiecznych” dla tej partii; w Szkocji w wyborach do parlamentu krajowego stosowany był tzw. mechanizm list bliźniaczych, polegający na „łączeniu w pary okręgów wyborczych, w jednym okręgu wyborczym wybiera się kobietę, w drugim mężczyznę, żeby osiągnąć zrównoważoną reprezentację”²⁴.

Istotna dla zwiększenia udziału kobiet w parlamencie wydaje się również wszelka działalność mająca na celu popularyzację tematu uczestnictwa kobiet w życiu publicznym. Jeżeli zauważymy, że jedną z przyczyn małej reprezentacji kobiet w parlamencie są stereotypy dotyczące wypełniania ról społecznych przez kobiety, to wydaje się, że niezbędna w tej dziedzinie jest zarówno działalność na gruncie edukacji w szkołach, jak i wszelkie formy działalności pozaszkolnej, podejmowane głównie przez organizacje pozarządowe, a mające na celu walkę ze stereotypami i pokazywanie pozytywnych przykładów kobiet, które osiągają sukcesy na polu aktywności

²³ Więcej zob. P. Uziębło, *Parytety płci...*, s. 45.

²⁴ A. Stelmach, *Mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w wyborach*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, 4, s. 15.

publicznej. Istotne wydają się też wszelkiego rodzaju zachęty do podejmowania aktywności przez dziewczynki i kobiety. Niebagatelne znaczenie mają tutaj zarówno organizacje pozarządowe operujące na terytorium państwa (przykład może stanowić działający w Polsce Kongres Kobiet²⁵), jak również organizacje pozarządowe międzynarodowe, które pokazują sytuację w szerszym kontekście, działając na rzecz upowszechnienia tematyki udziału kobiet w życiu publicznym na poziomie instytucji Unii Europejskiej, ale też w poszczególnych państwach. Przykładem takiej organizacji jest Europejskie Lobby Kobiet²⁶.

Wydaje się, że dobre efekty mogą przynieść celowe zabiegi partii politycznych, które w swoich programach zapisują postulaty walki o uprawnienie kobiet i o potwierdzenie tych deklaracji konkretnymi działaniami. Za przykład może służyć lewicowa partia Razem, która w wyborach w 2015 roku zobowiązała się do zachowania nie tylko parytetów zagwarantowanych przez kodeks wyborczy, ale też pełnej równości liczebnej płci. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że w 2019 roku to koalicja partii lewicowych, w której skład wchodziła też partia Razem, wprowadziła do parlamentu największy odsetek posłanek pochodzących z jednego komitetu wyborczego.

²⁵ Kongres Kobiet – ruch społeczny działający od 2009 roku, od 2010 roku stowarzyszenie. Swoją działalność skupia wokół czterech celów: działań na rzecz równego traktowania kobiet i mężczyzn, działań na rzecz zwiększania aktywności kobiet i ich udziału w życiu politycznym i publicznym, pomocy w zdobywaniu wiedzy i kwalifikacji umożliwiających kobietom czynny udział w życiu społecznym, politycznym i publicznym, działań mających na celu poprawę sytuacji kobiet. Do największych osiągnięć Kongresu Kobiet należy obywatelska inicjatywa ustawodawcza wprowadzająca do kodeksu wyborczego zagwarantowaną kwotę płci na listach wyborczych, doprowadzenie do ratyfikacji Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, a także powołanie pełnomocniczki do spraw równego traktowania – więcej zob. <https://www.kongreskobiet.pl/>.

²⁶ European Women's Lobby – założona w 1990 roku organizacja zrzeszająca stowarzyszenia kobiet w Unii Europejskiej (łącznie ponad dwa tysiące organizacji). Głównymi celami organizacji są działania wpływające na opinię publiczną i instytucje europejskie, aby upowszechnić równość kobiet i mężczyzn w różnych dziedzinach. Europejskie Lobby Kobiet, współpracując z Komisją Europejską, prowadziło i prowadzi kampanie mające na celu zwiększenie udziału kobiet w życiu politycznym, podkreśla konieczność zintensyfikowania działań prowadzących do zrównania płac kobiet i mężczyzn, opracowuje i publikuje materiały monitorujące sytuację związaną z przemocą wobec kobiet – więcej zob. <https://womenlobby.org>.

Dla popularyzowania tematyki udziału kobiet w życiu publicznym interesująca wydaje się także inicjatywa wystawienia kandydatki w wyborach prezydenckich. Samo przedstawienie kobiecej kandydatury, aczkolwiek pożądane, nie byłoby zabiegiem wyjątkowym, w zestawieniu jednak z kontekstem, który zakłada, że koalicja partii lewicowych szuka kandydata jedynie wśród kobiet, wydaje się bardzo istotne.

Kobiety w parlamentach państw Europy

Zgodnie z danymi Unii Międzyparlamentarnej kobiety stanowią 24,5% członków parlamentów na świecie²⁷. Porównując liczbę parlamentarzystek w Polsce z zestawieniami z innych parlamentów na świecie, trzeba zauważyć, że Polska znajduje się na pięćdziesiątym czwartym miejscu. Wśród państw europejskich największy odsetek kobiet zasiada w parlamentach Hiszpanii, Szwecji i Finlandii – w państwach tych kobiety zajmują około 47% miejsc w parlamentach²⁸. Najmniej kobiet w parlamentach europejskich zasiada w Chorwacji, Rumunii, Grecji, Bośni i Hercegowinie oraz na Litwie. Odsetek kobiet w tych państwach waha się pomiędzy 20,5% a 21,5%.

Wnioski

Niedoreprezentowanie kobiet wśród decydentów na różnych stanowiskach działa jak perpetuum mobile i staje się zjawiskiem, które utrudnia włączenie perspektywy płci do ustawodawstwa oraz do polityk krajowych²⁹.

Z analizy sytuacji w polskim parlamencie wynika, że udział kobiet w życiu publicznym stopniowo wzrasta, ale jest to wzrost powolny. Udział ten w parlamencie nie sięga nawet 30%, co oznacza niedoreprezentowanie kobiet i ich interesów w społeczeństwie. Kobiety zdecydowanie rzadziej niż

²⁷ Dane na podstawie <https://www.ipu.org/> (12.12.2019).

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Wnioski zaprezentowane podczas obrad 54. sesji Komisji ds. Statusu Kobiet ONZ, http://www.unic.un.org.pl/rownouprawnienie/konf_pekin+15.php (12.12.2019).

mężczyźni zajmują stanowiska w prezydium parlamentu, a także w prezydium komisji parlamentarnych, a zatem ich rola decyzyjna jest mniejsza. W parlamencie kobiety wykazują większe niż mężczyźni zainteresowanie tematyką związaną z rodziną, polityką społeczną, polityką senioralną i kwestiami zdrowia, przy czym rozkład stanowisk w komisjach sejmowych wyraźnie wskazuje na istotne znaczenie uczestnictwa kobiet w parlamencie.

Chcąc doprowadzić do zwiększonej reprezentacji kobiet w życiu publicznym, należy włączyć do modelu wyborczego rozwiązania, które w sposób systemowy rozwiążą problem niedoreprezentowania kobiet w parlamencie. Pozytywne następstwa wprowadzenia do kodeksu wyborczego w 2011 roku parytetu płci pozwalają przypuszczać, że kolejne rozwiązania skutecznie zwiększą reprezentację kobiet.

Warto podkreślić, że przy jednomandatowych okręgach wyborczych kobiety mają mniejsze szanse w rywalizacji wyborczej – to mężczyźni bowiem są przeważnie wystawiani jako przedstawiciele partii. Stąd istotne jest, by poza działaniami prawnymi podejmować działania popularyzujące temat uczestnictwa kobiet w życiu publicznym. Działania takie zaobserwować można w aktywności na przykład organizacji pozarządowych.

Dla zwiększenia udziału kobiet w parlamencie istotny jest cały wachlarz podejmowanych działań, a zatem nie tylko odpowiednie zapisy w kodeksie wyborczym, inicjatywy partii politycznych mające na celu zachowanie równości uczestnictwa kobiet i mężczyzn w wyborach, lecz także zachowanie należytych proporcji w organach decyzyjnych – i wreszcie działania na przykład organizacji pozarządowych pokazujące i popularyzujące udział kobiet w polityce.

WOMEN IN POLITICS. THE PUBLIC SPHERE

Summary

Culture, which is the basis of individual and collective mentality, has power to form and re-form human behaviour, ambitions, actions, plans, etc. The cultural dimension is therefore highly important for the issues presented in this publication.

Mentality consent to the presence of women in politics as active agents, and not only passive (absent) actors, can and does happen precisely through cultural changes. In this case, projects promoting gender equality, equal access of women and men to material and symbolic goods, such as work and prestige, play a fundamental role.

Also in the field of education, it is vital to encourage children and young adults, regardless of gender, to become involved in political life, without stigmatizing, discriminating against or perpetuating stereotypical thinking about women.

The topic of women's participation in politics still remains a vivid issue, calling for inclusion in the general public discourse and general social awareness and, above all, everyday practice. Let this publication be an invitation to do so.

Keywords: women, politics, public sphere, Poland

Kultura, będąca podstawą indywidualnej oraz grupowej mentalności, ma zdolność formowania i re-formowania ludzkich zachowań, ambicji, działań, planów etc. Wymiar kulturowy jest zatem niezwykle istotny dla spraw przedstawianych w niniejszej publikacji. Mentalnościowe przyzwolenie na udział kobiet w polityce jako aktywnych podmiotów, a nie tylko pasywnych (nie)obecnych, może nastąpić i następuje właśnie na drodze przemian kulturowych. Niebagatelną rolę odgrywają w tym przypadku różnego rodzaju przedsięwzięcia promujące równość płci, równy dostęp kobiet oraz mężczyzn do dóbr materialnych i symbolicznych, takich jak praca zawodowa czy prestiż. Także w zakresie powszechnej edukacji istotne jest, by w równym stopniu zachęcać dzieci oraz młodzież, bez względu na płeć, do angażowania się w życie polityczne. Kształcenie od podstaw pełni tu ważną funkcję, podobnie jak wychowanie ukierunkowane na równość płci, bez stygmatyzowania, dyskryminowania czy utrwalania stereotypowego myślenia o kobietach.

Temat udziału kobiet w polityce wciąż pozostaje zagadnieniem żywym, domagającym się włączenia w powszechny dyskurs oraz społeczną świadomość i nade wszystko praktykę. Publikacja ta niech będzie do tego zaproszeniem.

<https://akademicka.pl>

